

ДЕРВІЗА: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Вступ. Одним із рідкісних явищ тюркської календарної обрядовості стало кримськотатарське свято Дервіза. Своїми джерелами воно не тільки не бере початок з ісламської традиції, але й припадає на день осіннього сонячного рівнодення, себто – 22 вересня. Схожого свята ми не знайдемо ні в Туреччині, ні в решті тюркських країн. Тим часом турецька енциклопедія засвідчує цілковиту втрату традиції святкування Дервізи й кримськотатарською діаспорою в Туреччині [Türk Ansiklopedi 2011, <http://www.turkansiklopedi.com/kultur/41-gelenekler/8302-derviza.html>]. Щоправда, український дослідник В. А. Бушаков у своєму матеріалі “Календарне свято кримських татар Дервіза в порівняльному висвітленні” зазначає, що кримські татари, які мешкають у цій країні, святкують її й досі [Бушаков 1998, 4].

Загалом же, більшість наявних джерел щодо вивчення Дервізи засвідчують, що кримськотатарський народ гучно святкував це свято на півострові до початку Великої Вітчизняної війни, відтак – і до своєї депортації з батьківщини 1944 року. Далі тривале перебування кримських татар на чужині спричинило суттєву втрату традиції святкування Дервізи [Бушаков 1998, 4].

2. Постановка завдання. Отже, для фольклористів з етнографами залишається не так багато “живих” джерел, насамперед носіїв кримськотатарських звичаїв довоєнного часу, для вивчення цього елемента календарної обрядовості тюркських народів. Тим часом писемні відомості сходознавців та мандрівників 18–20 ст. про Дервізу також украй нечисленні, а то й, узагалі, рідкісні, порівняно з більш відомими кримськотатарськими святами, здебільшого поширеними й на решті територій тюркського світу, як-от: Наврез, Гидирлез, Ораза-байрам (аналог Рамазану), Курбан-байрам тощо [Араджиони, Герцен 2008, 20–570]. Тоді як сучасні етнографічні описи Дервізи та дослідження з її історії ми знаходимо у працях незначної кількості науковців, серед яких передусім варто виділити: Куртієва Р. І., Бушакова В. А., Рославцеву Л. І., а також – турецького науковця І Ерсою. Причому дослідники розходяться у своїх припущеннях щодо етимології назви свята, а

питання його виникнення й досі залишається нез'ясованим. Найгостріше ж актуальність дослідження Дервізи визначає те, що свято перебуває на межі зникнення.

Отже, в нашому матеріалі ми постараємося зосередитися на описових моментах цього свята як таких, що відображають унікальні самобутні елементи кримськотатарської етнографії, а також привернути увагу дослідників до ролі Дервізи як фактора утвердження самоідентичності кримських татар у новітньому періоді їхньої історії.

Головною ж метою нашої статті є висвітлення актуальних питань дослідження Дервізи, пошуки шляхів їхнього вирішення та аналіз нинішнього стану етнографічно-фольклорної традиції святкування Дервізи.

3. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як ми вже згадували, основні з останніх досліджень та публікацій, присвячених Дервізі, ми знаходимо у працях Куртієва Р. І., Бушакова В. А., Рославцевої Л. І., а також – у роботі турецького науковця І. Ерсоя “Діаспора та ідентичність”. Тут варто одразу зауважити, що праця І. Ерсоя відображає проблему збереження ідентичності серед кримськотатарської діаспори на прикладі дотримання традиції іншого свята – Тепречу, – отож, Дервізу розглянуто в ній лише побіжно та на основі матеріалів українських фольклористів або ж популярних свідчень з живих уст. Тому ми не проводимо детального аналізу тієї частини його наукової монографії, що стосується Дервізи. Однак турецький дослідник, використовуючи спогади письменника Р. Фазила, робить актуальний наголос на деяких особливих моментах із новітньої історії свята, пов'язаних із національним Рухом опору кримських татар. Власне, ці моменти ми й взяли до уваги при викладі основної проблематики з дослідження свята [Ersoy 2008, 73–75].

Натомість Р. Куртієв, посилаючись на особисто зібрані свідчення, описує Дервізу як день осіннього сонячного рівнодення, що символізує для кримських татар “відмирання” сил природи, завершення літнього “життєдайного” періоду та перехід до осені й зими. Тому як свято аграрне, себто й пов'язане з річним сонячним циклом у контексті землеробських архетипів, спільних для різних народів світу, Дервіза стала для кримських татар днем підбиття підсумків своєї праці з часу весняного свята Гидирлеза

(святкується у першу п'ятницю травня), себто весняно-польових робіт, збору врожаю та озимих посівів [Куртиев 1996, 37–38].

Рославцева Л. І., описуючи святкування Дервізи, зазначає, що цього дня підбивалися підсумки всіх сільськогосподарських робіт і завершалися посіви озимих. Чабани спускалися з гір разом із отарами. Проводили розрахунки з оплати праці. Увечері ж, напередодні свята, господині, давши лад у хаті, пекли хлібини, що звалися так само, як і новорічний пиріг, – “колете”. Уранці, в день свята, хлопчики очищали хлів та окурювали його димом, а дівчата у святковому вбранні розкидали полями попіл. Свята організовували гуртом мешканці кількох сіл, що належали до однієї общини – “джермаат”. Для зібрання общини вибирали місце біля джерела, зручне для гулянь. Свято починалося з молитви й жертвоприношення. У жертву приносили барана, якого купували у складчину, так само, як і всі продукти разом із подарунками для переможців змагань під час гулянь. Про початок свята сповіщали дівчатка 10–12 років, одягнені в овечі кожухи, що в цьому разі символізували наближення зими. Тим часом парубки споруджували для дівчат на виданні гойдалки [Рославцева 2008, 263].

Окрім того, краєзнавець Р. І. Куртєв, виділяючи фольклорні особливості святкування Дервізи, окремий акцент робить на народних ворожіннях, приказках, спортивних та хореографічних елементах, пов'язаних із цим святом. Наприклад, кримськотатарські жінки цього дня котять з гір сито (“елек”). Якщо сито падає догори дном, то урожай очікується невеликий, якщо набік – зернові виростуть високі. Також на святі відбуваються змагання танцюристів, співаків, поетів, знавців; організовуються змагання з національної боротьби куреш. Тільки під час Дервізи змагаються з кидання каменя вдалину, при цьому примовляючи: “Хай чорні дні повернуться тоді, коли повернеться цей камінь”, іншими словами – ніколи. Неодмінно відбуваються ярмарки. Зазвичай святкування завершується спільним танцем – хораном, – що постає як танець єдності народу в досягненні спільної мети [Куртиев 1996, 37–38].

Не менш важливо й те, що на Дервізу у кримських татар починався період весіль: виходив старий у червоному поясі й кидав камінці, що символізувало початок весіль. Натомість у листопаді (“бош ай” – кримтат.) весілля вже закінчувалися [Куртиев 1996, 37–38].

Загалом же, і Р. І. Куртієв, і Л. І. Рославцева пояснюють походження назви “Дервіза” як “входження в інший світ” або ж “ворота у світ”, виводячи її етимологію від перських слів “дер” (“ворота”) й “вазе”. Р. І. Куртієв при цьому посилається на Персько-російський словник під редакцією Рубінчика Ю. А. [Куртієв 1996, 37–38]. Зазначимо, що слово “дервазе” у значенні “ворота”, “фортечні” або ж “міські” ворота ми знаходимо і в енциклопедичному словнику османотурецької мови під редакцією Девелліоглу [Devellioğlu Ferit 1990, 177]. Натомість В. Бушаков, котрий тривалий час вивчав топоніміку Кримського півострова, услід за Р. Куртієвим наголошує у своїй статті “Календарне свято кримських татар Дервіза в порівняльному висвітленні”, що одним із місць святкування Дервізи, безперечно, було урочище Дербіза, розташоване між селами Коккоз та Єні-Сала; натомість сама назва свята походить не від перського “дервазе”, а від іншого слова цієї ж мови – “дарюза”, що означає “жебракуння”, “милостиня”, “випрошування милостині”. За такої етимології “Дервіза” стає близькою за значенням до назви весняного таджицького свята “Дегі дервіш” (“котел дервіша, злидаря, жебрака”) [Бушаков 1998, 4].

Отже, важливим аспектом дослідження свята “Дервізи” у працях науковців стає і його походження у світлі етнографічної компаративістики. Скажімо, В. Бушаков, посилаючись на свідчення уродженця Верхнього Керменчика в Бахчисарайському районі В. Гарагуля, зазначає, що Дервіза святкувалася лише в тих татарських селах, де раніше кримськими греками відзначалося календарне свято Панаїр до їхнього виселення в Північне Приазов'я в 1779 р. [Бушаков 1998, 4]. Окрім того, святкування “Панаїру” має чимало схожих елементів зі святкуванням Дервізи. Власне, як відомо, Панаїр має характер поширеного у православ'ї “храмового” або ж “престольного” свята, яке відзначалося в кожному селі. Отож, наразі й досі святкується маріупольськими греками [Іванова 2004]. Усе це наштовхує В. Бушакова на думку про безпосередній історичний зв'язок між кримськотатарською Дервізою та грецьким “Панаїром”, а то й успадкування кримськими татарами традиції цього календарного свята від греків, що мешкали у Криму [Бушаков 1998, 4].

4. Виклад основних положень. Виділивши основні проблеми у згаданих публікаціях, гадаємо, що для наближення до етимоло-

гічних джерел та історії вивчення свята потрібно також звернути більшу увагу на саме географічне розташування урочища Дербіза, пов'язані з ним історичні події тощо, окрім того, врахувати поширення географічних назв на Близькому та Середньому Сході з такими назвами, як Дервазе-Алипач, Дервазе-Імам, Дервазе-Каракель, Дервазе-Карши, Дервазе-Намазгіях, Дервазе-Огланд, Дервазе-Пезар, Дервазе-Салохане, Дервазе-Самарканд, Дервазе-Ширгиран [Большой географический атлас мира 2010]. Відтак одним із ключів до розуміння етимологічних джерел назви “Дервіза”, як і її історії, може стати “Словник народних географічних термінів” Мурзає ва Е. М. Стаття “Дарбаза, Дар ваза” в його роботі подає нам таке значення цього топоніма (гадаємо, буде доцільним навести окремі її уривки): «Букв. “ворота” (іран., тюрк.). У топонімії – гірський прохід, урочище між пагорбами. Тадж. й узб. форма дарвоза; азерб. дарваз; туркм. дервезе. Пор. арм. дарвас – “ворота” і груз. Дар бази – “царський двір”... Більшість топонімів у Середній Азії, на Кавказі, Середньому Сході: Дарваза – район Сіркових бугрів у Туркменських Каракумах; пер. Дарбаза, пер. Дарвозакум і хр. Дарвазський (Дарваз) у Таджикистані одні автори виводять від тадж. слів дар – “двері” й баз – “прочинений”, тобто, прочинені двері. Другі вважають цю назву похідною від дорбоз – “канатоходець”. Дарваза у Вірменії; Надарбазеві й Дарбазі у Грузії; Дарвазбіна в Азербайджані. За кордоном – Дервазі в Ірані». Причому, далі мовознавець відсилає до таких топонімів, як Дара, Дербент, Дурр(н) [Мурзаєв 1984, 172].

Доречним, на нашу думку, зважаючи на перську етимологію “дервізи”, буде й аналіз версії про зв'язок свята з перським Міхріганом, що має зороастрійську традицію та був присвячений богу Митрі, адже за епохи Сасанідів в Ірані та в Арабському халіфаті він мав не менше значення, ніж Новруз [Бушаков 1998, 4]. Утім, насамперед потрібно звернути увагу на зв'язок Дервізи із Сембеле, святом татар, що мешкають на території Росії. Адже Сембеле також припадає на 21–23 вересня, символізує той-таки збір урожаю, підсумок аграрного року та після Дервізи є другим святом у тюркському світі, що припадає на день осіннього сонячного рівнодення [Галеев, Ханбиков 1985]. Таким чином Дервіза й Сембеле стали єдиними спорідненими за своїм значенням й обрядовістю святами тюркського світу, що припадають на день

осіннього сонячного рівнодення. Враховуючи ж генеалогічну мовну та антропологічно-генетичну спорідненість кримських і казанських татар, їхні історично-культурні взаємозв'язки й контакти, на нашу гадку, можна висунути версію і про етнографічно-фольклорний зв'язок між Дервізою та Сембеле або навіть їхнє спільне коріння.

Натомість, повертаючись до сучасності, зазначимо, що не менш важливими для дослідників фольклорної традиції святкування Дервізи є ті письмові спогади, котрі залишили деякі із сучасних кримськотатарських письменників та поетів, вихідців із депортованого покоління цього народу, зокрема такі постаті, як А. Мургазаєв, Р. Фазил або Л. Софу. Адже вони відображають традицію святкування Дервізи не лише на Батьківщині кримських татар, але й на чужині, в місцях депортації, у Центральній Азії [Фазыл, Софу 1982, 44].

Ось як красномовно описують святкування Дервізи Р. Фазил разом із Л. Софу у творі “Амет-Ханнынъ йылдызы”:

“...На майдані велелюдно – Дервіза. Десь лунає музика, а десь підстрибує аж до неба гойдалка. А он – палає вогонь, киплять казани, шкварчать чебуреки. Лоскочуть носа запахи смакоти. Звісно, люди тут цілий день розважаються, ласують всякою всячиною та відпочивають. Нині для них свято” [Фазыл, Софу 1982, 44].

Ще одним цінним джерелом для кримськотатарської етнографії та історії є спогади Різи Фазила, котрі можна віднайти в його епістолярному спадку:

«Вельмишановний Ільхане Ерсою, брате мій! – звертається письменник Різа Фазил у своєму листі кримськотатарською мовою до турецького науковця, – Дервіза – це аж ніяк не Тепреч. Хоча Тепреч також святкувався у Криму, і весною його святкували в усіх селах. Однак Дервіза у Криму – це всенародні гуляння, які мають характер штучного та національного свята, яке ще називають Куз байрами (“Осіннє свято”) або Берекет Байрами (“Свято врожаю”). Перша Велика кримська Дервіза була організована 1923 року в селі Кутлак у Судацькому районі. На ту Дервізу з'їхалися мешканці з усіх кінців Криму та перетворили її на всенародне національне гуляння. У святкуванні Дервізи тоді брав участь навіть Голова ЦВК Кримської АСРР Велі Ібрагімов – він і відкрив свято... А 1924 року в Ускютте, що вважалось найбільшим

селищем у Криму, відбулася друга Кримська Дервіза. Беручи участь і в ній, Велі Ібрагімов знову провів те саме неймовірно зворушливе відкриття свята. Основні риси Дервізи: національна боротьба, кінські перегони, катання на гойдалках, ігри, пісні, масові забави, змагання, роздача нагород, застілля, веселощі, танець “Кайтарма” тощо. Кримські татари не забули це прекрасне свято й на засланні після всіх пережитих страждань... 1968 року народ провів святкування Великої Дервізи в місті Чірчіку на околицях Ташкента. Я опублікував чималий репортаж про цю подію в газеті “Ленінський прапор”. Проте коли люди зібралися в тому місті на святкування Дервізи, міліція та радянські війська розігнали їх кийками та водометами, багатьох кинули до в’язниці (щоб кримські татари не об’єднувалися й не відзначали національних свят). Коли ж наш народ став масово повертатися на батьківщину, 1990 року він із часу заслання уперше відсвяткував Дервізу на рідній землі в селі Буюк Озенбаш. І на цю Дервізу з’їхалися майже всі репатріанти з цілого Криму» [Fazil Riza 2006, <http://groups.yahoo.com/group/kirim/message/2427>].

Тут варто зауважити, що святкування Дервізи в узбецькому місті Чірчік, про яке згадує у своєму листі Різа Фазил, стало особливо пам’ятним у новітній історії кримськотатарського народу. Адже безпосередньо з чірчікськими подіями пов’язані арешти й ув’язнення, котрі в анналах історії кримськотатарського руху опору отримали назву “процес десяти”. Саме стільки кримськотатарських дисидентів постали перед судом унаслідок святкування Дервізи в Чірчіку. Уже за нашого часу одному з них Айдеру Барієву історик Гульнара Бекірова присвятила на кримськотатарському радіо “Мейдан” свою радіопередачу “Тарих левхалары”. Передача ґрунтувалася на усних свідченнях та архівних документах [Бекірова 2010, http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=511&Itemid=382].

Власне, після Чірчікських подій свято Дервіза потрапило не лише до епістолярії Різи Фазила, але й до історичних праць про кримськотатарський рух опору [Бекірова 2001, <http://www.cidct.org.ua/uk/publications/book/7.html>], як і у працю Ільхана Ерсоя, присвячену збереженню ідентичності кримськотатарської діаспори.

Конкретизуючи ж спомини Різи Фазила та відомості про “процес десяти” додамо, що 1968 р. кримські татари вирішили

відсвяткувати національне свято “Дервіза” в м. Чірчіка Ташкентської області 21 квітня, приурочивши його до дня народження В. Леніна. Причому, така дата була обрана доволі символічно, оскільки ім’я Леніна асоціювалося зі створенням Кримської АРСР – автономії, яку кримські татари резонно вважали “свою” національною державністю. Проте влада не визнала таких виявів національної самобутності з боку недавно директивним способом “укорінених” мешканців Узбекистану (на той час уже вийшов Указ від 5 вересня 1967 р., де кримські татари були названі “громадянами татарської національності, що раніше проживали в Криму”) [Бекірова 2001, <http://www.cidct.org.ua/uk/publications/book/7.html>]. Відтак мирні відпочивальники зазнали нападу солдат і міліціонерів, були побиті й облиті з водометів пожежними командами. Близько трьохсот осіб заарештували, десятеро з них згодом постали перед судом [Бекирова 2010, http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=511&Itemid=382].

На наступний день телеграма про Чирчикські події була послана правозахисникові генералу П. Григоренку, який зразу ж ознайомив із нею іноземних кореспондентів на прес-конференції, влаштованій на приватній квартирі. Згідно з тим-таки П. Григоренком, саме після святкування Дервізи в Чірчіку “кримськотатарський національний рух” став відомим усьому світові” [Бекирова 2010, http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=511&Itemid=382].

Таким чином, як стає зрозуміло з досліджень краєзнавця Р. Куртієва, історика та журналістки Г. Бекірової, турецького науковця Ільхана Ерсою, а також – зі свідчень письменників Р. Фазила, Л. Софу, політв’язнів-учасників “процесу десяти” й дослідників кримськотатарського Руху опору [Özcan Kemal 2011, <http://www.emelvakfi.org/surgun/?author=1&paged=2>], Дервіза впродовж багатомісячної історії народу не просто набула рис одного з календарних народних обрядів, але й, найпаче з часів депортації, окрім усього, стала своєрідним символом національного єднання, тим народним святом, яке покликане цього дня збирати й гуртувати весь кримськотатарський народ [Türk Ansiklopedi 2011, <http://www.turkansiklopedi.com/kultur/41-gelenekler/8302-derviza.html>]. Зокрема, одне з найпромовистіших свідчень цьому – Велика Дервіза в Узбекистані 1968 року, оскільки навіть сама дата її

святкування була перенесена з 22 вересня на квітень та в хитрий спосіб приурочена до річниці з дня народження В. І. Леніна.

До певної міри наголошує на такій національно-єднальній особливості Дервізи й український науковець Бушаков В. А. у своїй статті, опублікованій 1998 року в газеті “Голос Криму”. Дослідник зазначає, що на території сільрад (мова йде про довоєнний період) проводилася мала Дервіза, мешканці кількох рад відзначали середню Дервізу, а велика Дервіза охоплювала цілий район. Далі Бушаков В. А. вказує, що у наш важкий час повернення та облаштування народу на півострові Кримськотатарський фонд культури намагається відродити давнє свято, себто засвідчує наміри кримськотатарської еліти в контексті загальної реанімації культури народу повернути широкому загалові й таке самобутнє явище, як Дервіза [Бушаков 1998, 4].

Зважаючи на дату публікації статті Бушакова В. А. (1998 р.), ми вирішили за допомогою електронних ЗМІ простежити, наскільки вдається кримськотатарському народові відродити традицію святкування Дервізи. Результат такого моніторингу може мати практичне значення і для подальших досліджень у галузі новітньої історії та етнографії кримських татар, ставши одним з індуктивних елементів для аналізу процесів відродження культури автохтонного народу Криму в цілому.

Отож станом на лютий 2011 року пошукова система “Google” надає нам 14 повідомлень про святкування Дервізи в різних населених пунктах півострова. Зважаючи на багатомовну ситуацію в Україні та на півострові, пошук було здійснено кримськотатарською мовою кириличними та латинськими літерами, а також – українською та російською мовами. Отже, згідно з електронними ресурсами, святкування Дервізи в часовій послідовності в різних населених пунктах півострова відбувалося таким чином:

1. 2003 р. в містах Сімферополь, Симеїз та селі Морському (Капсихор) [18 2003, <http://www.restin.crimea.ua/article.php?id=29702>];
2. 2005 р. в м. Бахчисарай під гаслом “Єднання заради розбудови” [19 2005, <http://www-ki-old.rada.crimea.ua/nomera/179/edinenie.html>];
3. 2006 р. у селищі Бештерек та місті Сімферополь [20 2006, <http://www.fikirdebirlik.org/yazi.asp?yazi=200609114>];
4. 2007 р. у м. Сімферополь [21 2007, <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/category/81406>];

5. 2008 р. в Сімферополі [22 2008, <http://crimea.unian.net/ukr/detail/7150>];
6. 2009 р. у с. Калинівка Ленінського району [23 2009, http://www.tourism.crimea.ua/min_tur/kalendar.html];
7. 2009 р. в ОЦКД м. Севастополя [24 2009, <http://www.sevtolib.iuf.net/index.php?id=6>];
8. 2009 р. в селі Бурульча Білогорського району [25 2009, <http://viperson.ru/wind.php?ID=602094&soch=1>];
9. 2009 р. в селі Приозерне Ленінського району [26 2009, <http://my.mail.ru/community/krimtatarlar/63BA9865D70F2CF8.html>];
10. 2009 р. в с. Тепловка Сімферопольського району 2010 року на рівні фестивалю кримськотатарського мистецтва [27 2009, <http://www.qha.com.ua/haber2.php?id=4726>];
11. 2010 р. в с. Тепловка Сімферопольського району 2010 року на рівні фестивалю кримськотатарського мистецтва [28 2010, <http://gvardeyskoe.org/2010/09/derviza-prazdnik-sbora-urozhaya-i-vstrechi-druzey-urozhaya/#more-3596>];
12. 2010 р. у школі 1-3 ступенів с. Зуя Білогорського району [29 2010, http://mektep.ho.ua/index.php?type=all&mode=1&id=59&lang=_crt];
13. 2010 р. в смт. Роздольне в межах фестивалю кримськотатарської культури “Акь-Шейх чёллеринде” (“У степах Ак-Шейха”) [30 2010, <http://news.allcrimea.net/news/2010/9/13/1284376500/>];
14. 2010 р. в селі Приозерне Ленінського району (незмінно святкується з 1997 року) [31 2010, <http://www.bospor.com.ua/news/2136.shtml>].

До наведеного переліку потрібно додати й ті факти, що з 2002 року Дервіза святкується на півострові згідно з планом Міністерства культури АРК Крим щодо відродження культури кримськотатарського, караїмського та кримчакського народів. Також варто зазначити, що електронні ЗМІ надають поодинокую інформацію про святкування Дервізи вихідцями із Криму в Києві та в Узбекистані [32 2004, <http://maidan.org.ua/static/news/1095770594.html>; 33 2010, http://www.icc.uz/rus/news/derviza_krimskotatarskiy-prazdnik_urojaya_i_oseni.mgr]. З другого боку, не варто ототожнювати святкування Дервізи як фольклорно-етнографічного або ж традиційного календарно-обрядового явища із проведенням у Криму щорічного міжнародного фестивалю кримськотатарської

та тюркської культур “Дервіза – Ворота Гевлева”. Останній відбувається влітку, носить цілковито інший характер, і його назва стосується конкретної історичної пам’ятки – фортечних воріт м. Гезлева (сучасної Євпаторії).

Підсумовуючи ж дані електронних ЗМІ, мусимо виділити такі моменти:

1) оскільки серед них представлено звітні ресурси Міністерства Культури АРК (наведені й у наших посиланнях), а також більшість найпопулярніших друкованих видань півострова, зокрема таких, що висвітлюють життя кримськотатарського народу, як-от: “Авдет”, “Толос Криму”, “Крымские известия”, “Къырым”, “Янъы Донья”, решта, – то висвітлена в цих ЗМІ картина, хоча й не може бути цілковито представлена в якості статистичних даних, однак доволі точно відображає культурну ситуацію у Криму, зокрема і стан справ із відродженням свята Дервіза;

2) проглядаючи повідомлення про святкування Дервізи впродовж останнього десятиріччя, можна було б виділити тенденцію до більшої популяризації цього свята, відновлення та утвердження його традиції не лише в Сімферополі як центрі найбільшого зосередження кримських татар, але й окремих провінційних населених пунктах; однак варто враховувати, що зазначена у другому пункті динаміка відповідає й розвитку електронних ЗМІ в Україні та кількості їхніх користувачів;

3) тому загалом, враховуючи загальну кількість кримськотатарського населення на півострові (близько 270 тис.), мусимо констатувати, що кількість відібраних з електронних ЗМІ повідомлень про святкування Дервізи засвідчують невтішну картину, наслідком якої в майбутньому, за умови незмінності ситуації, може стати навіть цілковита втрата цього унікального фольклорного явища на теренах півострова й загалом тюркського світу.

Доповнює наші висновки й соціологічне дослідження Е. Ізмаїлової, проведене 2009 року у школах Криму. Згідно з її даними, лише 28,22 % кримськотатарських школярів знають значення таких свят, як Хидирлез, Новруз та Дервіза [Ізмаїлова 2009, <http://ukped.com/skarbnichka/782.htm>].

5. Перспектива подальших досліджень.

Розкриття етимології назви свята та одночасно детальне порівняння Дервізи із Сембеле чи Міхріганом можуть остаточно

спростувати версію про його походження від грецького Панаїру, натомість привести до питомо тюркського або загалом азійського коріння Дервізи. Тим часом дослідження нинішнього стану традиції святкування Дервізи як одного із самобутніх елементів кримськотатарської ідентичності допоможе проаналізувати загальні перспективи відродження кримськотатарської культури й фольклорних традицій.

6. Результати. Таким чином, роблячи загальні висновки щодо актуальних аспектів дослідження такого календарно-обрядового явища, як Дервіза, потрібно зазначити, що наразі нез'ясованими залишається етимологія назви свята та його походження. Тому сподіваємося, що запропоновані нами версії фольклорного генезису Дервізи та ключі до пошуків етимології самого слова можуть стати у пригоді подальшим дослідникам. Зважаючи ж на критичний стан справ із відродженням традиції свята, ці історичні та етимологічні пошуки набувають ще гострішої актуальності. Адже потенційна можливість зникнення такого унікального явища, як Дервіза у тюркському світі – один із тих фактів, котрі вимагають нагальної уваги фольклористів та етнографів. Нарешті, останньою складовою актуальних проблем дослідження Дервізи, як показано в нашому матеріалі, є те, що свято, традиція якого перебуває у критичному стані, набуло впродовж історії кримськотатарського народу не лише календарно-обрядового, але й винятково національного змісту. Тому Дервіза потребує відродження серед кримськотатарського народу саме як елемент національної, а не загальної тюркської чи ісламської ідентичності. Сподіваємося, ці всі проблеми привернуть увагу українських дослідників до Дервізи, як і допоможуть пролити світло на стан кримськотатарської культури в цілому, спонукатимуть до подальшого пошуку методів та інструментів збереження самоідентичності цієї національної меншини в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

Бекирова Г. “Если бы пришлось начать все сначала, я бы прошел тот же путь” // Текст програми “Тарих левхалары” на радіо “Мейдан”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://kirimtatar.com/index.php?option=com_content&task=view&id=511&Itemid=382.

Бекірова Г. Кримськотатарський національний рух в 50–60-ті рр.: Становлення, перші перемоги і зневіра // **Кримські студії**. № 5–6 (11–12). 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.cidct.org.ua/uk/publications/book/7.html>.

Большой географический атлас мира – Москва, 2010 г.

Бушаков В. А. Календарный праздник крымских татар Дерви-за в сравнительном освещении // **Голос Крыма**. № 38 (253). Сімферополь, 1998.

Галеев Э. Х., Ханбииков Я. И. Татарские народные игры и праздники. Казань, 1985.

Иванова Ю. В. Греки России и Украины. Санкт-Петербург, 2004.

Измайлова Е. Збереження традицій кримськотатарського народу на уроках музики. [Електронний ресурс]. – Режим досту-пу до документа: <http://ukped.com/skarbnichka/782.html>.

Крымские татары. Хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / [авт.-упор. М. А. Араджиони, А. Г. Гер-цен]. Симферополь, 2005.

Куртчиев Р. И. Календарные обряды крымских татар. Сим-ферополь, 1996.

Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терми-нов. Москва, 1984.

Рославцева Л. И. Крымские татары. Москва, 2008.

Фазыл Р., Софу Л. Амет-Ханнынъ йылдызы. Ташкент, 1982. <http://groups.yahoo.com/group/kirim/message/2427>.

Derviza // **Türk Ansiklopedi**. <http://www.turkansiklopedi.com/kultur/41-gelenekler/8302-derviza.html>.

Devellioğlu Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. An-kara, 1990.

Fazıl Rıza. Mektuplar. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://groups.yahoo.com/group/kirim/message/2427>.

Ersoy İhsan. Diaspora ve kimlik: Eskişehir ve İstanbul'da yaşayan kırım tatarları'nda çoklu kültürel kimliğin ifade alanı olarak “tepreş”. İzmir, 2008.

Özcan Kemal. Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944–1990). [Електронний ресурс]. – Режим досту-пу до документа: <http://www.emelvakfi.org/surgun/?author=1&pa-ged=2>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.restin.crimea.ua/article.php?id=29702>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www-ki.rada.crimea.ua/nomera/179/edinenie.html>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.fikirdebirlik.org/yazi.asp?yazi=200609114>; <http://old.crimea-portal.gov.ua/index.php?v=print&tek=1&art=8600>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/category/81406>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://crimea.unian.net/ukr/detail/7150>; http://www.asteria.com.ua/kms_blog+news+cat-2+ids-2+page-34+idd-9038.html.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.tourism.crimea.ua/min_tur/kalendar.html.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.sevtolib.iuf.net/index.php?id=6>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://viperson.ru/wind.php?ID=602094&soch=1>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://my.mail.ru/community/krimtatarlar/63BA9865D70F2CF8.html>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.qha.com.ua/haber2.php?id=4726>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://gvardeyskoe.org/2010/09/derviza-prazdnik-sbora-urozhaya-i-vstrechi-druzey-urozhaya/#more-3596>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://mekter.ho.ua/index.php?type=all&mode=1&id=59&lang=_crt.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://news.allcrimea.net/news/2010/9/13/1284376500/>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://kerch.fm/shkola-zhurnalistiki/1260-v-kerchi-otmetyat-prazdnik-oseni-qdervizaq> <http://www.bospor.com.ua/news/2136.shtml>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://maidan.org.ua/static/news/1095770594.html>.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://www.icc.uz/rus/news/derviza_krimskotatarskiy_prazdnik_urojaya_i_oseni.mgr.